



UNIVERSITATEA DE VEST
"VASILE GOLDIȘ"
din ARAD

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВознавства
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА КРАЇН ЄВРОПИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПРАВОСУДДЯ
АСОЦІАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ОСВІТНЬОГО
ТА НАУКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. В. ГОЛДІША
(М. АРАД, РУМУНІЯ)

Конституційно-правові механізми реалізації та захисту прав людини і громадянина в умовах війни: світовий досвід та Україна

*Матеріали міжнародної науково-практичної
конференції*



26 травня 2022 р.

Ужгород • 2022

К 65 Конституційно-правові механізми реалізації та захисту прав людини і громадянина в умовах війни: світовий досвід та Україна: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 26 травня 2022 р. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2022. – 418 с.

ISBN 978-617-8046-00-2

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на міжнародну науково-практичну конференцію «Конституційно-правові механізми реалізації та захисту прав людини і громадянина в умовах війни: світовий досвід та Україна», яка відбулася на базі юридичного факультету Ужгородського національного університету 26 травня 2022 р.

ISBN 978-617-8046-00-2

© ДВНЗ «Ужгородський
національний університет, 2022

Греца Світлана Михайлівна,

доктор юридичних наук, доцент
кафедри конституційного права і
порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

Греца Ярослав Васильович,

доктор юридичних наук,
професор кафедри господарського права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ОБОВ'ЯЗКУ ЗАХИЩАТИ ВІТЧИЗНУ

Питання про співвідношення прав і обов'язків людини і громадянина, поняття та змісту засобів забезпечення конституційних обов'язків є одним з найбільш дискусійних в науці конституційного права. Актуальність дослідження цих питань підвищується з огляду на закріплення Україною в преамбулі Конституції України зовнішньополітичного вектору – набуття повноправного членства в ЄС, а, як відомо, окрім національного громадянства, існує і громадянство ЄС, відповідно, є права та обов'язки громадян ЄС, і права та

конституційні обов'язки громадян держав-членів ЄС. Також у преамбулі Конституції України закріплено зовнішньополітичний курс на набуття Україною повноправного членства в НАТО. Відповідно, постає питання виконання конституційного обов'язку із захисту Вітчизни та обов'язку громадян, якщо мобілізацію оголошує одна з країн-членів НАТО та ЄС, а також питання виконання військового обов'язку у випадках множинного громадянства тощо. Особливої актуальності і важливості дослідження цієї проблематики набуло в умовах повномасштабної військової агресії росії проти України.

Одним із найбільш значущих конституційних обов'язків громадянина є обов'язок захищати Вітчизну. Так, у статті 65 Конституції України закріплено обов'язок громадян: захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів [1]. Акцентуємо увагу, що, по-перше, мова йде про те, що суб'єктами, на яких покладається обов'язок з захисту Вітчизни, є не кожен, а вужче коло суб'єктів – громадяни України. По-друге, обов'язок з захисту Вітчизни потребує колективних зусиль, тобто є не індивідуальним за формою реалізації, а колективним.

У рішенні від 16 червня 2011 року № 6-рп/2011 Конституційний Суд України щодо обов'язку з захисту Вітчизни виосновує, що «зі змісту статей 17, 65 Конституції України

вбачається, що захист держави, забезпечення її безпеки є найважливішими функціями всього Українського народу. Військова служба – це конституційний обов’язок громадян України, який полягає у забезпеченні оборони України, захисті її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. До військовослужбовців належать особи, які проходять таку службу, зокрема у Збройних Силах України. Військовій службі передують необхідність виконання конституційного військового обов’язку, що передбачає проходження громадянами України військової служби (добровільно чи за призовом). З огляду на специфіку військової служби, яка полягає, зокрема, у виконанні військовослужбовцями спеціальних завдань, наявності ризиків для їх життя та здоров’я тощо, будь-яка форма проходження військової служби є обов’язком громадян України щодо захисту держави. Отже, закріплений у Конституції України обов’язок громадян України потребує поваги, а статус військовослужбовців будь-яких категорій обумовлюється військовою службою, інститут якої надає їм спеціальний статус [2].

Захист держави від агресії, який знаходить своє відображення в конституційному обов’язку захищати Вітчизну, незалежність та територіальну цілісність України має наступний нормативно-правовий механізм забезпечення його виконання.

Так, порядок реалізації визначено у Законі України «Про оборону України» №1932-ХІІ від 06.12.1991: у разі збройної агресії проти України або загрози нападу на Україну Президент України приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, подає його Верховній Раді України на схвалення чи затвердження, а також вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни [3].

Органи державної влади та органи військового управління, не чекаючи оголошення стану війни, вживають заходів для відсічі агресії. На підставі відповідного рішення Президента України Збройні Сили України разом з іншими військовими формуваннями розпочинають воєнні дії, у тому числі проведення спеціальних операцій (розвідувальних, інформаційно-психологічних тощо) у кіберпросторі [4].

При цьому Л. Летнянчин звертає увагу і на те, що обов'язок відбувати військову службу стосується лише військовозобов'язаних, у той час як обов'язок захищати Вітчизну, її незалежність, територіальну цілісність, шанування державних символів є обов'язком всіх громадян України [5, с. 27-28]. Громадяни України чоловічої статі, придатні до

проходження військової служби за станом здоров'я і віком, а жіночої статі - також за відповідною фаховою підготовкою, повинні виконувати військовий обов'язок згідно із законодавством. Громадяни проходять військову службу, службу у військовому резерві та виконують військовий обов'язок у запасі відповідно до законодавства [4].

Крім цього Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» №2232-ХІІ від 25.03.1992 визначає: захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком громадян України. Військовий обов'язок устанавлюється з метою підготовки громадян України до захисту Вітчизни, забезпечення особовим складом Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, посади в яких комплектуються військовослужбовцями. Військовий обов'язок включає: підготовку громадян до військової служби; приписку до призовних дільниць; прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов на військову службу; проходження військової служби; виконання військового обов'язку в запасі; проходження служби у військовому резерві; дотримання правил військового обліку [4].

Проте законодавство передбачає винятки: від виконання

військового обов'язку звільняють громадяни України, які визнані за станом здоров'я непридатними до військової служби в мирний час, які до дня відправлення на строкову військову службу досягли 27-річного віку, які виконали обов'язки служби у військовому резерві протягом строків першого та другого контрактів тощо [3].

Держава має застосовувати і коло засобів, для забезпечення виконання людиною і громадянином такого конституційного обов'язку, як захист Вітчизни. Згідно з Основним Законом України захист Вітчизни – один з обов'язків громадян України. Реалізація цієї норми Конституції України в умовах екзистенційної воєнної загрози національній безпеці, зростання дефіциту фінансових ресурсів та дисбалансу воєнних потенціалів України та російської федерації обумовлює необхідність розроблення нової стратегії воєнної безпеки, яка базується на всеохоплюючій обороні України [6].

Аналіз конституцій країн-учасниць ЄС, міжнародних договорів з прав людини, права ЄС свідчить, що після Другої світової війни було розпочато процес закріплення каталогу обов'язків людини і громадянина в цих актах. Каталоги обов'язків людини і громадянина (підданого) є різними в конституціях країн-учасниць ЄС, але спільним для них є те, що всі вони закріплюють обов'язок з захисту Вітчизни.

Таким чином, внаслідок проведеного аналізу, з огляду на практику Конституційного Суду України встановлено, що суб'єктом, функцією якого є обов'язок із захисту держави, забезпечення її безпеки, є весь Український народ; військова служба є не функцією, а конституційним обов'язком такого кола суб'єктів, як громадяни України; цей конституційний обов'язок полягає в: 1) забезпеченні оборони України; 2) захисті суверенітету України; 3) захисті територіальної цілісності України; 4) захисті недоторканності України; виконання цього обов'язку передбачає проходження добровільно чи за призовом військової служби; проходження військової служби є формою виконання обов'язку громадянина України; у законодавстві України має бути закріплено спеціальний статус військовослужбовців, а також унормовано порядок проходження військової служби громадянами України.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254. Відом. Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Костенка Юрія Івановича щодо офіційного тлумачення окремих положень підпунктів 1, 2 пункту 1 Закону України „Про внесення змін до

Закону України „Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років“ щодо порядку офіційного використання копій Прапора Перемоги“ від 16 червня 2011 року № 6-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-11#Text>.

3. Закон України «Про оборону України» №1932-ХІІ від 06.12.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

4. Про військовий обов'язок і військову службу: порівняння редакцій закону. URL: https://urist-ua.net/закони/про_військовий_обовязок_і_військову_службу/

5. Летнянчин Л.І. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2002.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.